

Знахідка *Adonis vernalis* L. на Миколаївщині та його охорона

Мамчур Тетяна Василівна
Керніченко Катерина Володимирівна
Уманський національний університет садівництва

Горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) з родини жовтецеві (Ranunculaceae) – багаторічна трав'яниста рослина висотою в межах 15-50 см з прямими надземними пагонами та вкороченим грубим темно-бурим кореневищем. Листки сидячі, голі, тричі пірчасто-розсічені з вузьколінійними, іноді майже щетинковидні. Квітки поодинокі та розташовані на верхівках стебла, розгалужених пагонах, пелюстки яскраво-золотаво-жовтого кольору в кількості 12-20 шт., за формою видовжено-яйцевидні 20-30 мм, на верхівці зубчасті. Чашолистки широко-яйцевидні, майже округлі, зеленкуватого кольору. Плід багатогорішок. Насіння – сім'янки 3-5 см, овальні зморшкуваті, а верхівка з гачкуватим зігнутим донизу носиком. Квітне у квітні-травні. Розмножується насінням та вегетативно. Зростає у лучно-степових та степових угрупованнях.

Adonis vernalis має природоохоронний статус і включений до Додатку Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають на межі зникнення (CITES) і віднесено до Червоної книги України зі статусом «неоцінений». Рослина відома у світовому поширенні країн Європи (Болгарія, Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, Франція, Німеччина та ін.), Росія [Рідкісні..., 2015].

В Україні зустрічається на півдні Полісся (рідко), Лісостепу та Степу, Крим. відноситься до рідкісних та зникаючих видів Черкащини, Сумщини та майже всіх ін. областей України [50 рідкісних рослин..., 2018, Червона книга, 1996].

У навчальному процесі Уманському національному університеті садівництва викладання дисципліни «Ботаніка. Систематика рослин» згідно навчальних робочих програм передбачає вивчення теми «Рідкісні та зникаючі види та їх охорона». Намагаємося ознайомити студентів із рослинами, які занесено до Червоної книги України, є регіонально рідкісними та зникаючими видами Черкащини, що потребують охорони. Керуємося науковими статтями, атласами-довідниками та ін. науковими літературними джерелами світових та вітчизняних ботаніків, української природоохоронної групи (UNCG).

Допитливі студенти досліджують свої регіони за місцем проживання обстежуючи околиці сіл, міст. Так, студентка другого курсу зі спеціальності 091 «Біологія» Катерина Керніченко віднайшла у своїй місцевості (між селами Дмитрівка та Новопрістань, Вознесенський р-н, Миколаївська обл.) на луках популяцію *Adonis vernalis*. Знахідки нею відмічено 19 квітня 2020 р. та зроблено фотофіксацію у квітучому стані, віднайдена численна кількість молодих особин (рис. 1.). Рослина потребує подальших спостережень з утворення насіннєвого матеріалу, збільшення рослин на площі. Слід відмітити, що сільська місцевість проживаючих знижена і тому, у даній лучній місцевості, імовірно, вже надто тривалий час не випасають худобу та не скошують травостій для заготівлі кормів, що сприяє зростанню даного виду.

Основними ризиками зникнення таких природних популяцій місцезростань його видів у зв'язку здійснення розорювання, терасування та заліснення схилів, надмірне випасання, заготівля рослин для лікувальних цілей, випалювання травостою навесні,

зривання для формування букетів та викопування на присадибні ділянки для формування естетичних квітників. Тому такі знахідки потребують охорони та створення природних заказників, заповідних урочищ загальнодержавного значення.

Рис. 1. Популяція *Adonis vernalis* на луках (авторські фото К. Керніченко, 19.04.2020 р.)

На сьогодні в Україні *Adonis vernalis* культивують у багатьох ботанічних садах:

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України, Донецький та Криворізький ботанічний сад НАН України, Нікітський ботанічний сад, ботанічні сади університетів – м. Дніпро, Львів, Київ, Одеса, Ужгород, Харків, Чернівці, Умань [Парубок М.І., Мамчур Т.В., 2019]. Почали вирощувати ще на початку ХІХ ст. в Кременецькому ботанічному саду, де з нього в 1969 р. було інтродуковано на колекційну ділянку трав'янистих рослин Національного дендропарку «Софіївка» НАНУ. Слід відмітити, що на колекційному розсаднику кафедри біології Уманського НУС *Adonis vernalis* вирощується з 1992 р. (рис. 2.). Він був завезений з Кіровоградської області. В 1997 р. колекція поповнилась 22 особинами виду, який досліджувала викладач М.І. Парубок у своїй дисертаційній роботі [Мельник В.І., Парубок М.І., 2004].

Рис. 2. Колекція *Adonis vernalis* на ботанічному розсаднику кафедри біології Уманського НУС.

На сьогодні ботанічний розсадник, під керівництвом к. б. н. доц. М.І. Парубок, слугує навчальною та науково-дослідною базою з вивчення рослин під час опанування дисципліни «Ботаніка» зі фахових спеціальностей 091 «Біологія», 201 «Агрономія», 202 «Захист рослин», 203 «Садівництво і виноградарство», 205 «Лісове господарство», 206 «Садово-паркове господарство». Студенти вивчають еколого-біологічну характеристику видів рослин, їх охорону, цінність і використання в с.-г. та пишуть курсові, магістерські роботи.

Нами також проаналізовано в історичних колекціях гербарію (UM) університету знахідки *Adonis vernalis*, які були зібрано учнями Уманського училища землеробства і садівництва та набули історичної цінності. За гербарними етикетками слід відмітити наявність двох зразків мовою оригіналу: 1. *A. vernalis* L. Г. весенний. Умань. Городецкое. 1895; 2. *Adonis vernalis* Lin. Горлицет весенний. Софиевка. Грибок, 5.V.1895. Мірошніченко (рис. 3.).

Тому відмітимо, що в 1895 році учнями училища (Мечислав Блонскій, якого ідентифіковано за рукописними етикетками почерку, автографа) було віднайдено даний вид в околицях Умані, село Городецьке, а Дмитро Мірошніченко на луках частини парку «Софіївка» – Грибок. На сьогодні, на жаль, проведені дослідження околиць Умані, сіл, і зокрема в селі Городецьке, цього виду в природній флорі не відмічено та луках парку (минуло часу – 125 років), що пояснюється зникненням із змінами клімату чи інших причин.

Рис. 3. Гербарні збори *Adonis vernalis* L. у науковому гербарії УНУС (УМ).

Навчальна практика зі студентами передбачає вивчення рослин околиць м. Умані лучних, лісових фітоценозів, збори рудеральної та синантропної рослинності, дендрофлори формуючи колекції гербарних зразків які поповнюють фонди гербарію (УМ).

Отже, зацікавленість спостережень видів рослин, які є регіонально рідкісними та зникаючими підлягають охороні і збереженню. Наше завдання донести до молодого покоління бути відповідальними та солідарними у даному напрямку зі збереження флори, щоб усвідомити майбутнє життя, бути не байдужими до оточуючого середовища. Заохочуємо студентів до обстежень своїх регіональних територій, оскільки навчаються в нас студенти з різних регіонів України та особливо сільської місцевості.

Список використаних джерел

- 50 рідкісних рослин Сумщини. Атлас-довідник. 2018. Черкаси, С. 48.
- 50 рідкісних рослин Черкащини. Атлас-довідник. 2018. Черкаси, С. 18.
- Рідкісні та зникаючі види колекції трав'янистих рослин Національного дендропарку «Софіївка» НАН України: довідник. 2015. Київ, С. 20–22.
- Червона книга України [Текст]: Рослинний світ. 1996. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. 608 с.
- Мельник В.І., Парубок М.І. 2004. Горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) в Україні: монографія. К.: Фітосоціоцентр. 164 с.
- Парубок М.І., Мамчур Т.В. 2019. Інтродукція *Adonis vernalis* L. в ботанічних садах, розсадниках та його охорона ex situ / Інтродукція рослин: сучасний стан, проблеми та перспективи Міжн. наук. конф. (14-17 травня 2019 року) Харків. С. 299–304.